

कपिल गीता तृतीय अध्याय(3.23)

श्रीमद्भागवतमहापुराणम्

तृतीयः स्कंधः

॥ अथ त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

मैत्रेय उवाच

पितृभ्यां(म) प्रस्थिते साध्वी, पतिमिङ्गितकोविदा ।

नित्यं(म) पर्यचरत्प्रीत्या, भवानीव भवं(म) प्रभुम् ॥ 1 ॥

मैत्रेय म्हणाले माता-पिता निघून गेल्यानंतर पतीचे मनोगत ओळखण्यात कुशल साध्वी देवहती, श्रीपार्वती ज्याप्रमाणे भगवान शंकरांची सेवा करी, त्याप्रमाणे कर्दमांची दररोज प्रेमपूर्वक सेवा करू लागली.

विश्रम्भेणात्मशौचेन, गौरवेण दमेन च ।

शुश्रूषया सौहृदेन, वाचा मधुरया च भोः ॥ 2 ॥

विसृज्य कामं(न) दम्भं(ज) च, द्वेषं(लँ) लोभमघं(म) मदम् ।

अप्रमत्तोद्यता नित्यं(न), तेजीयां(म)समतोषयत् ॥ 3 ॥

हे विदुरा, तिने कामवासना, दंभ, द्वेष, लोभ, पाप आणि मद यांचा त्याग करून दक्षतेने आणि चिकाटीने पतीच्या सेवेत नित्य तत्पर राहून विश्वास, पवित्रता, गौरव, संयम, शुश्रूषा, प्रेम आणि मधुर भाषण आदी गुणांनी आपल्या परम तेजस्वी पतिदेवांना संतुष्ट केले.

स वै देवर्षिवर्यस्तां(म), मानवीं(म) समनुव्रताम् ।

दैवाद्गरीयसः(फ्) पत्यु-राशासानां(म) महाशिषः ॥ 4 ॥

कालेन भूयसा क्षामां(ङ्), कर्षितां(वँ) व्रतचर्यया ।

प्रेमगद्गदया वाचा, पीडितः(ख्) कृपयाब्रवीत् ॥ 5 ॥

देवहती दैवापेक्षाही श्रेष्ठ असणाऱ्या पतीपासून मोठमोठ्या आशा मनाशी बाळगून त्यांच्या सेवेत तत्पर असे. या प्रकारे पुष्कळ काळपर्यंत सेवा करणाऱ्या मनुपुत्रीला व्रतादींचे पालन केल्याने दुर्बल झालेली पाहून देवर्षी कर्दमांना कळवळा आला आणि प्रेमाने सद्गदित झालेल्या वाणीने ते तिला म्हणाले.

कर्दम उवाच

तुष्टोऽहमेद्य तव मानवि मानदायाः(श),

शुश्रूषया परमया परया च भक्त्या ।

यो देहिनामयमतीव सुहृत्स्वदेहो,
नावेक्षितः(स) समुचितः(ह) क्षपितुं(म) मदर्थे ॥ 6 ॥

कर्दम म्हणाले - "हे मनुपुत्री, तू माझा मोठा आदर केला आहेस. तू करीत असलेली उत्तम सेवा आणि परम भक्ती यांमुळे मी फार संतुष्ट झालो आहे. देह धारण करणाऱ्या सर्वांना आपला देह ही अत्यंत प्रिय आणि आदराची वस्तू असते. परंतु तू माझ्यासाठी त्याच्या क्षीण होण्याची जराही पर्वा केली नाहीस,

ये मे स्वधर्मनिरतस्य तपः(स) समाधि-

विद्यात्मयोगविजिता भगवत्प्रसादाः ।

तानेव ते मदनुसेवनयावरुद्धान्

दृष्टिं(म) प्रपश्य वितराम्यभयानशोकान् ॥ 7 ॥

म्हणून आपल्या धर्माचे पालन करीत राहिल्यामुळे मला तप, समाधी, उपासना आणि योगद्वारा भय आणि शोकरहित अशा ज्या भगवत्प्रसादस्वरूप विभूती प्राप्त झाल्या आहेत, त्यांवर माझ्या सेवेच्या प्रभावाने आता तुझाही अधिकार आहे. मी तुला दिव्य दृष्टी देतो, त्यायोगे तू त्या पहा.

अन्ये पुनर्भगवतो भ्रुव उद्विजुम्भ-

विभ्रं(म)शितार्थरचनाः(ख) किमुरुक्रमस्य ।

सिद्धासि भुङ्क्व विभवान्निजधर्मदोहान्,

दिव्यान्नरैर्दुरधिगान्प्रपविक्रियाभिः ॥ 8 ॥

इतर जे भोग आहेत, ते श्रीहरींच्या वक्रदृष्टीने नाहीसे होणारे आहेत. म्हणून यांच्यासमोर ते (भोग) काहीच नाहीत. तू माझ्या सेवेने कृतार्थ झाली आहेस. आपल्या पतिव्रता धर्माचे पालन केल्याने तुला हे दिव्य भोग प्राप्त झाले आहेत, ते तू भोग. "आम्ही राजे आहोत, आम्हांला सर्व काही सहज मिळणे शक्य आहे." असा अभिमान असणाऱ्या माणसांना या दिव्य भोगांची प्राप्ती होणे कठीण आहे."

एवं(म) ब्रुवाणमबलाखिलयोगमाया-

विद्याविचक्षणमवेक्ष्य गताधिरासीत् ।

सम्प्रश्रयप्रणयविह्वलया गिरेषद्-

व्रीडावलोकविलसद्धसिताननाऽऽह ॥ 9 ॥

कर्दमांचे हे बोलणे ऐकून, आपले पतिदेव संपूर्ण योगमाया आणि विद्यांमध्ये निष्णात आहेत, असे जाणून त्या अबलेची सर्व चिंता नाहीशी झाली. तिचे मुखकमल लज्जायुक्त मधुर हास्याने प्रसन्न झाले आणि ती विनय व प्रेमाने सद्गदित झालेल्या वाणीने म्हणाली.

देवहृतिरुवाच

राद्धं(म) बतं द्विजवृषैतदमोघयोग-

मायाधिपे त्वयि विभो तदवैमि भर्तः ।

*स्तेऽभ्यधायि समयः(स) सकृदङ्गसङ्गो

भूयाद्गरीयसि गुणः(फ) प्रसवः(स) सतीनाम् ॥ 10 ॥

देवहूती म्हणाली - "हे द्विजश्रेष्ठ, स्वामी, योगशक्ती आणि त्रिगुणात्मक मायेवर निरंकुश अधिकार असणाऱ्या आपल्याला हे सर्व ऐश्वर्य प्राप्त आहे, हे मला माहीत आहे. हे प्रभो, आपण जी प्रतिज्ञा केली होती की, "मी तुझ्याशी गृहस्थसुखाचा एकदा उपभोग घेईन, त्याची आता पूर्तता करावी. कारण श्रेष्ठ पतीकडून संतान प्राप्त होणे, हा पतिव्रता स्त्रीला मोठा लाभ आहे.

*तत्रेति*कृत्यमुपशिक्ष यथोपदेशं(यँ),

येनैष मे कर्शितोऽतिरिरं(म)सयाऽऽत्मा ।

सिद्ध्येत ते कृतमनोभवधर्षिताया

दीन*स्तदीश भवनं(म) सदृशं(वँ) विचक्ष्व ॥ 11 ॥

आपल्या समागमासाठी शास्त्रानुसार जे कर्तव्य असेल, ते आपण मला सांगावे, जेणेकरून मिलनाच्या तीव्र इच्छेने दुर्बल झालेले माझे हे शरीर आपल्या अंगसंगासाठी योग्य होईल. कारण आपणच वाढविलेली माझी ही कामवासना मला त्रस्त करीत आहे. म्हणून स्वामी, या कार्यासाठी योग्य भवनाचाही विचार करावा."

मैत्रेय उवाच

प्रियायाः(फ) प्रियमन्विच्छन्, कर्दमो योगमास्थितः ।

विमानं(ङ) कामगं(ङ) क्षत्तस्-तर्ह्येवाविरचीकरत् ॥ 12 ॥

मैत्रेय म्हणाले- विदुरा, आपल्या प्रियेची इच्छा पूर्ण करण्यासाठी कर्दम मुनींनी त्याचवेळी योगसामर्थ्याने इच्छित ठिकाणी जाणारे एक विमान तयार केले.

सर्वकामदुघं(न) दिव्यं(म), सर्वरत्नसमन्वितम् ।

सर्वद्भ्युपचयोदर्कं(म), मणिस्तम्भैरुपस्कृतम् ॥ 13 ॥

हे विमान सर्व प्रकारचे इच्छित भोग देणारे, अत्यंत सुंदर, सर्व प्रकारच्या रत्नांनी युक्त, उत्तरोत्तर सर्व संपत्तींची वाढ होत जाणारे आणि रत्नजडित खांबांनी सुशोभित होते.

दिव्योपकरणोपेतं(म), सर्वकालसुखावहम् ।

पट्टिकाभिः(फ) पताकाभिर्-विचित्राभिरलङ्कृतम् ॥ 14 ॥

ते सर्व ऋतूंमध्ये सुखदायक होते. त्यात जिकडे तिकडे सर्व प्रकारची दिव्य सामग्री ठेवलेली होती. तसेच ते चित्रविचित्र रेशमी झुंबरे आणि पताकांनी सजविले होते.

*ग्भिर्विचित्रमाल्याभिर्-मञ्जुशिञ्जित्त्वडङ्घ्रिभिः ।

दुकूलक्षौमकौशेयैर्-नानावस्त्रैर्विराजितम् ॥ 15 ॥

ज्याच्यावर भ्रमर मधुर गुंजारव करीत होते, अशा रंगीबेरंगी फुलांच्या माळांनी तसेच अनेक प्रकारच्या सुती आणि रेशमी वस्त्रांनी ते अत्यंत शोभायमान दिसत होते.

उपर्युपरि विन्यस्त-निलयेषु पृथक्पृथक् ।

क्षिप्तैः(ख) कशिपुभिः(ख) कान्तं(म), पर्यङ्कव्यजनासनैः ॥ 16 ॥

एकावर एक अशा तयार केलेल्या महालामध्ये ठेवलेल्या वेगवेगळ्या शय्या, पलंग, पंखे आणि आसने यांमुळे ते फारच सुंदर वाटत होते.

तत्र तत्र विनिक्षिप्त-नानाशिल्पोपशोभितम् ।

महामरकतस्थल्या, जुष्टं(वँ) विद्रुमवेदिभिः ॥ 17 ॥

सर्व भिंतींवर केलेली शिल्परचना अतिशय शोभत होती. तेथे पाचूची फरशी आणि पोवळ्याचे सोपे तयार केले होते.

द्वाः(स)सु विद्रुमदेहल्या, भातं(वँ) वज्रकपाटवत् ।

शिखरेष्विन्द्रनीलेषु, हेमकुम्भैरधिंश्रितम् ॥ 18 ॥

पोवळ्यांच्या उंबरठ्यांवर हिऱ्यांचे दरवाजे तसेच इंद्रनील मण्यांच्या शिखरांवर सोन्याचे कलश बसवले होते.

चक्षुष्मत्पद्मारागाग्रैर्-वज्रभित्तिषु निर्मितैः ।

जुष्टं(वँ) विचित्रवैतानैर्-महाहैर्हेमतोरणैः ॥ 19 ॥

हिरेजडित भिंतींवर पद्माराग मणी लावलेले होते. ते विमानाच्या डोळ्यांसारखे दिसत होते आणि त्यावर रंगीबेरंगी चांदवे आणि बहुमूल्य सोन्याच्या तोरणांनी ते सजविले होते.

हं(म)सपारावतव्रातैस्-तत्र तत्र निकूजितम् ।

कृत्रिमान् मन्यमानैः(स), स्वानधिरुह्याधिरुह्य च ॥ 20 ॥

त्या विमानात ठिकठिकाणी असलेल्या कृत्रिम हंस आणि कबुतरांना आपल्यासारखेच समजून पुष्कळसे (खरे) हंस आणि कबुतर त्यांच्याजवळ बसून आपल्या बोलीत बोलत होते.

विहारस्थानविश्राम-सं(वँ)वेशप्राङ्गणाजिरैः ।

यथोपजोषं(म) रचितैर्-विस्मापनमिवात्मनः ॥ 21 ॥

त्यात आवश्यकतेनुसार क्रीडांगणे, शयनगृहे, बैठका, अंगणे आणि चौक बनविले गेले होते. त्यामुळे ते विमान स्वतः कर्दमांनाही आश्चर्यचकित करीत होते.

ईदृग्गृहं(न) तैर्पश्यन्तीं(न), नातिप्रीतेन चेतसा ।

सर्वभूताशयाभिज्ञः(फ), प्रावोचत्कर्दमः(स) स्वयम् ॥ 22 ॥

असे सुंदर घर पाहूनसुद्धा जेव्हा देवहूती प्रसन्न झाली नाही, तेव्हा सर्वांच्या अंतरंगातील भाव जाणणारे कर्दम स्वतःच म्हणाले.

निमज्ज्यास्मिन् हृदे भीरु, विमानमिदमारुह ।

इदं(म) शुक्लकृतं(न) तीर्थ-माशिषां(यँ) यापकं(न) नृणाम् ॥ 23 ॥

"प्रिये । तू या बिंदुसरोवरात स्नान करून या विमानात चढ. हे भगवान विष्णूंनी रचलेले तीर्थक्षेत्र मनुष्यांच्या सर्व कामना पुरविणारे आहे."

सा तद्भर्तुः(स) समादाय, वचः(ख) कुवलयेक्षणा ।

सरजं(म) बिभ्रती वासो, वेणीभूतां(म)श्च मूर्धजान् ॥ 24 ॥

अङ्गं(ज) च मलपङ्केन, संञ्छत्रं(म) शबलस्तनम् ।

आविवेश सरस्वत्याः(स), सरः(श) शिवजलाशयम् ॥ 25 ॥

कमललोचना देवहूतीने आपल्या पतींचे म्हणणे मानून सरस्वतीच्या पवित्र जलाने भरलेल्या त्या सरोवरात प्रवेश केला. त्या वेळी ती मलिन साडी नेसलेली होती. केसांच्या गुंडाळ्या झाल्या होत्या, तिचे शरीर मलिन झाले होते आणि । स्तन निस्तेज झाले होते.

सान्तः(स)सरसि वेश्मस्थाः(श), शतानि दश कन्यकाः ।

सर्वाः(ख) किशोरवयसो, ददर्शोत्पलगन्धयः ॥ 26 ॥

सरोवरात बुडी मारल्यानंतर तिने तेथे एका महालात एक हजार कन्या पाहिल्या. त्या सर्व किशोरवयीन होत्या आणि त्यांच्या शरीरातून कमलपुष्पांसारखा सुगंध येत होता.

तां(न) दृष्ट्वा सहसोत्थायं, प्रोचुः(फ) प्राञ्जलयः(स) स्त्रियः ।

वयं(ङ) कर्मकरीस्तुभ्यं(म), शाधि नः(ख) करवाम किम् ॥ 27 ॥

देवहूतीला पाहताच त्या सर्व स्त्रिया ताबडतोब उठून उभ्या राहिल्या आणि हात जोडून म्हणाल्या "आम्ही आपल्या दासी आहोत. आपण आज्ञा करा. आम्ही आपली काय सेवा करू ?"

स्नानेन तां(म) महार्हेण, स्नापयित्वा मनस्विनीम् ।

दुकूले निर्मले नूत्ने, ददुरस्यै च मानदाः ॥ 28 ॥

तेव्हा स्वामिनीचा सन्मान करणाऱ्या त्या स्त्रियांनी बहुमूल्य उटणे आणि सुगंधित द्रव्यांनी मिश्रित अशा पाण्याने मनस्विनी देवहूतीला स्नान घातले. तसेच तिला दोन नवीन आणि निर्मल रेशमी वस्त्रे परिधान करण्यासाठी दिली.

भूषणानि परार्घ्यानि, वरीयां(म्)सिं द्युमन्ति च ।

अत्रं(म्) सर्वगुणोपेतं(म्), पानं(ञ्) चैवामृतासवम् ॥ 29 ॥

नंतर त्यांनी मौल्यवान, सुंदर आणि तेजस्वी अलंकार, सर्वगुणसंपन्न भोजन आणि पिण्यासाठी अमृतासमान पेय तिला दिले.

अथादर्शो स्वमात्मानं(म्), स्रग्विणं(वँ) विरजाम्बरम् ।

विरजं(ङ्) कृतस्वस्त्ययनं(ङ्), कन्याभिर्बहुमानितम् ॥ 30 ॥

यावेळी देवहूतीने आरशात पाहिले असता तिला दिसले की, तिने फुलांचा हार घातला आहे, स्वच्छ वस्त्रे परिधान केली आहेत, तिचे शरीर निर्मळ असून कांतिमान झाले आहे. तसेच त्या कन्यांनी मोठ्या आदराने तिचा मंगल शृंगार केला आहे.

स्नातं(ङ्) कृतशिरः(स्)स्नानं(म्), सर्वाभरणभूषितम् ।

निष्कंग्रीवं(वँ) वलयिनं(ङ्), कूजत्काञ्चननूपुरम् ॥ 31 ॥

तिने डोक्यावरून स्नान केले आहे. अंगावर सर्व प्रकारचे दागिने घातले आहेत. तसेच गळ्यात हार, हातांमध्ये काकणे आणि पायात झंकार करणारे सोन्याचे पैजण आहेत.

श्रोण्योरध्यस्तया काञ्च्या, काञ्चन्या बहुरलया ।

हारेण च महार्हेण, रुचकेन च भूषितम् ॥ 32 ॥

कमरेला सोन्याचा रत्नजडित कमरपट्टा, गळ्यात बहुमूल्य रत्नहार आणि अंगाला कुंकुमादि मंगलद्रव्ये लावली आहेत.

सुदता सुभ्रुवा श्लक्ष्णस्-निग्धापाङ्गेन चक्षुषा ।

पद्मकोशस्पृधा नीलै-रलकैश्च लसन्मुखम् ॥ 33 ॥

तिचे मुख सुंदरदंतपंक्ती, मनोहर भुवया, कमळाच्या कळीशी स्पर्धा करणारे प्रेमकटाक्षमय सुंदर नेत्र आणि काळेभोर केस यांमुळे फारच सुंदर दिसत होते.

यदा संस्मार ऋषभ-मृषीणां(न्) दयितं(म्) पतिम् ।

तत्र चास्ते सह स्त्रीभिर्-यत्रास्ते सं प्रजापतिः ॥ 34 ॥

जेव्हा देवहूतीने आपल्या ऋषिश्रेष्ठ प्रिय पतिदेवांचे स्मरण केले, तेव्हा जेथे ते कर्दम प्रजापती होते, तेथेच सख्यांसहित आपण असल्याचे तिला दिसले.

भर्तुः(फ्) पुरस्तादात्मानं(म्), स्त्रीसहस्रवृतं(न्) तदा ।

निशाम्य तद्योगगतिं(म्), सं(म्)शयं(म्) प्रत्यपद्यत ॥ 35 ॥

त्यावेळी पतीसमोर हजारो स्त्रियांसह आपण असल्याचे पाहून आणि ते त्यांचे योगसामर्थ्य पाहून देवहूतीला मोठे आश्चर्य वाटले.

स तां(ङ्) कृतमलंस्नानां(वँ), विभ्राजन्तीमपूर्ववत् ।
आत्मनो बिभ्रतीं(म्) रूपं(म्), सं(वँ)वीतरुचिरस्तनीम् ॥ 36 ॥

विद्याधरीसहस्रेण, सेव्यमानां(म्) सुवाससम् ।
जातभावो विमानं(न्) त-दारोहयदमित्रहन् ॥ 37 ॥

हे शत्रुंजय विदुरा, कर्दमांनी जेव्हा पाहिले की, स्नान केल्याने देवहूतीचे शरीर निर्मळ झाले असून पूर्वीसारखेच चोलीने झाकले आहे. हजारो अप्सरा तिची सेवा करीत आहेत, तसेच उंची वस्त्रे तिच्या शरीरावर शोभून दिसत आहेत. तेव्हा त्यांनी मोठ्या प्रेमाने तिला विमानात बसवून घेतले.

तस्मिन्नलुप्तमहिमा प्रिययानुरक्तो
विद्याधरीभिरुपचीर्णवपुर्विमाने ।
बभ्राज उत्कचकुमुद्रणवानपीच्यस्-

ताराभिरावृत इवोडुपतिर्नभः(स्)स्थः ॥ 38 ॥

त्या वेळी आपल्या प्रियतमेवर अनुरक्त होऊनसुद्धा कर्दमांची महत्ता (मन आणि इंद्रियांवरील संयम) कमी झाली नाही. अप्सरा त्यांची सेवा करीत होत्या. उमललेल्या लाल कमळांनी शंगार करून अत्यंत सुंदर बनलेले ते, विमानात अशाप्रकारे शोभून दिसत होते की, जणू काही आकाशात तारकांनी वेढलेला चंद्रच.

तेनाष्टलोकपविहारकुलाचलेन्द्र-
द्रोणीष्वनङ्गसखमारुतसौभगासु ।
सिद्धैर्नुतो द्युधुनिपातशिवस्वनासु

रेमे चिरं(न्) धनदवल्ललनावरूथी ॥ 39 ॥

त्या विमानावर निवास करून त्यांनी दीर्घकालपर्यंत कुबेराप्रमाणे मेरुपर्वताच्या दऱ्यांतून विहार केला. या दऱ्या आठ लोकपालांच्या विहारभूमी आहेत. यांमध्ये काम वाढविणारा शीतल, मंद, सुगंधी वायू वाहात असतो. आणि गंगानदीच्या स्वर्गातून पडण्याचा मंगलध्वनी नेहमी येत असतो. त्यावेळीसुद्धा दासींचा समुदाय त्यांच्या सेवेसाठी उपस्थित होता आणि सिद्धगण त्यांना वंदन करीत होते.

वैश्रम्भके सुरसने, नन्दने पुष्पभद्रके ।

मानसे चैत्ररथे च, स रेमे रामया रतः ॥ 40 ॥

अशा प्रकारे प्राणप्रिया देवहूतीबरोबर त्यांनी वैश्रम्भक, सुरसन, नंदन, पुष्पभद्र आणि चैत्ररथ अशा अनेक उद्यानांतून तसेच मानस सरोवरामध्ये प्रेमपूर्वक विहार केला.

भ्राजिष्णुना विमानेन, कामगेन महीयसा ।

वैमानिकानंत्यशेत, चरं(लँ)ल्लोकान् यथानिलः ॥ 41 ॥

त्या तेजस्वी आणि इच्छेनुसार चालणाऱ्या श्रेष्ठ विमानात बसून वायूप्रमाणे वेगाने सर्व लोकांमध्ये भ्रमण करीत कर्दमांनी विमानविहारी देवांवरही मात केली.

किं(न्) दुरापादनं(न्) तेषां(म्), पुं(म्)सामुद्रामचेतसाम् ।

यैराश्रितंस्तीर्थपदंश्-चरणो व्यसनात्ययः ॥ 42 ॥

ज्यांनी भगवंतांच्या भवभयहारी पवित्र चरणांचा आश्रय घेतला आहे, त्या धीर पुरुषांना कोणती वस्तू किंवा शक्ती दुर्लभ आहे ?

प्रेक्षयित्वा भुवो गोलं(म्), पत्न्यै यावान् स्वसं(म्)स्थया ।

बह्वाश्चर्यं(म्) महायोगी, स्वाश्रमायं न्यवर्तत ॥ 43 ॥

अशा प्रकारे महायोगी कर्दमांनी हे सर्व भूमंडल - जे द्वीप, वर्ष इत्यादींच्या विचित्र रचनेमुळे मोठे आश्चर्यमय असे वाटत होते, ते आपल्या प्रियेला दाखवून ते आपल्या आश्रमात परतले.

विभज्य नवधाऽऽत्मानं(म्), मानवीं(म्) सुरतोत्सुकाम् ।

रामां(न्) निरमयन् रेमे, वर्षपूगान् मुहूर्तवत् ॥ 44 ॥

नंतर त्यांनी स्वतःला नऊ रूपात विभक्त करून रतिसुखासाठी अत्यंत उत्सुक अशा मनुकुमारी देवहूतीला आनंदित करीत तिच्याबरोबर पुष्कळ वर्षेपर्यंत विहार केला. परंतु एवढा दीर्घ कालावधीसुद्धा एका मुहूर्ताप्रमाणे निघून गेला.

तस्मिन् विमान उत्कृष्टं(म्), शय्यां(म्) रतिकरीं(म्) श्रिता ।

न चाबुध्यत तं(ङ्) कालं(म्), पत्यापीच्येन संज्ञता ॥ 45 ॥

शय्येचा आश्रय घेऊन आपल्या परम रूपवान प्रियतमाबरोबर त्या विमानातील रतिसुख वाढविणाऱ्या मोठ्या सुंदर राहाणाऱ्या देवहूतीला एवढा (दीर्घ काळ कधी गेला. कळलाच नाही.

एवं(यँ) योगानुभावेन, दम्पत्यो रममाणयोः ।

शतं(वँ) व्यतीयुः(श्) शरदः(ख्), कामलालसयोर्मनाक् ॥ 46 ॥

अशा प्रकारे त्या कामासक्त दांपत्याचा तो काळ आपल्या योगबळाने शेकडो वर्षांपर्यंत विहार करीत असताना सुद्धा अगदी थोड्या वेळाप्रमाणे निघून गेला.

तस्यामाधत्त रेतस्तां(म्), भावयन्नात्मनाऽऽत्मवित् ।

नोधा विधाय रूपं(म्) स्वं(म्), सर्वसङ्कल्पविद्विभुः ॥ 47 ॥

आत्मज्ञानी कर्दम सर्व प्रकारचे संकल्प जाणत होते. म्हणून देवहूती संतानप्राप्तीसाठी उत्सुक आहे, असे पाहून तसेच भगवंतांच्या आदेशाचे स्मरण करून त्यांनी आपल्या स्वरूपाचे नऊ विभाग केले आणि कन्यांच्या उत्पत्तीसाठी एकाग्रचित्ताने अर्धांगरूपाने आपल्या पत्नीची भावना करून तिच्या गर्भात वीर्य स्थापित केले.

अतः(स) सा सुषुवे संद्यो, देवहृतिः(स) स्त्रियः(फ) प्रजाः ।

सर्वास्ताश्चारुसर्वाङ्ग्यो, लोहितोत्पलगन्धयः ॥ 48 ॥

यामुळे देवहृतीला एकाच वेळी नऊ कन्या झाल्या. त्या सर्व सर्वांगसुंदर होत्या आणि त्यांच्या शरीरातून लाल कमळाच्या सुगंधासारखा सुगंध येत होता.

पतिं(म) सा प्रव्रजिष्यन्तं(न), तदाऽऽलक्ष्योशती सती ।

स्मयमाना विक्लवेन, हृदयेन विद्वयता ॥ 49 ॥

लिखन्त्यधोमुखी भूमिं(म), पदा नखमणिश्रिया ।

उवाच ललितां(वँ) वाचं(न), निरुध्याश्रुकलां(म) शनैः ॥ 50 ॥

यावेळी शुद्ध स्वभावाच्या सती देवहृतीने पाहिले की, अगोदर केलेल्या प्रतिज्ञेनुसार तिचे पती संन्यासाश्रम ग्रहण करून वनामध्ये जाऊ इच्छितात. तेव्हा ती आपले अश्रू आवरून धरून शिवाय हास्यवदनाने, व्याकूळ आणि संतप्त हृदयाने, हळुवारपणे, आपल्या मधुर वाणीने बोलू लागली. त्या वेळी मान खाली घालून नखरूप मणिमंडित बोटाने ती जमीन उकरीत होती.

देवहृतिरुवाच

सर्वं(न) तद्भगवान् मह्य-मुपोवाहं प्रतिश्रुतम् ।

अथापि मे प्रपन्नाया, अभयं(न) दातुमर्हसि ॥ 51 ॥

देवहृती म्हणाली "भगवन, आपण जी प्रतिज्ञा केली होती, ती पूर्ण केली, तरीसुद्धा मी आपल्याला शरण आले आहे, म्हणून आपण मला अभय द्यावे.

ब्रह्मन् दुहितृभिस्तुभ्यं(वँ), विमृग्याः(फ) पतयः(स) समाः ।

केश्वित्स्यान्मे विशोकायं, त्वयि प्रव्रजिते वनम् ॥ 52 ॥

ब्रह्मन, या कन्यांसाठी सुयोग्य वर शोधावे आणि आपण वनात गेल्यानंतर माझा जन्म-मरणरूप शोक दूर करण्यासाठीसुद्धा कोणाची तरी आवश्यकता आहे.

एतावतालं(ङ) कालेनं, व्यतिक्रान्तेन मे प्रभो ।

इन्द्रियार्थप्रसङ्गेन, परित्यक्तपरात्मनः ॥ 53 ॥

गेला. प्रभो, आतापर्यंत परमात्म्याशी विन्मुख राहून माझा जो कालावधी इंद्रियसुख भोगण्यात व्यतीत झाला तो निरर्थक

इन्द्रियार्थेषु सज्जन्त्या, प्रसङ्गस्त्वयि मे कृतः ।

अजानन्त्या परं(म) भावं(न), तथाप्यस्त्वभयाय मे ॥ 54 ॥

आपल्या अत्युच्च प्रभावाला न जाणल्याने मी इंद्रियांच्या विषयात आसक्त राहिले आणि आपल्यावर प्रेम केले. तथापि आपण माझे संसारभय नाहीसे करावे.

सङ्गो यः(स) सं(म)सृतेर्हेतु-रसंत्सु विहितोऽधिया ।

स एव साधुषु कृतो, निःसङ्गत्वाय कल्पते ॥ 55 ॥

अज्ञानामुळे असत्पुरुषांशी केलेला संग संसारबंधनाला कारण होतो, तोच सत्पुरुषांशी केल्याने अनासक्ती प्राप्त करून देतो.

नेह यत्कर्म धर्माय, न विरागाय कल्पते ।

न तीर्थपदसेवायै, जीवन्नपि मृतो हि सः ॥ 56 ॥

संसारात ज्या कर्मांमुळे धर्मसंपादन होत नाही, वैराग्य उत्पन्न होत नाही आणि भगवंतांची सेवाही होत नाही, तो मनुष्य जिवंत असूनही मेल्याप्रमाणेच होय.

साहं(म) भगवतो नूनं(वँ), वैञ्चिता मायया दृढम् ।

यत्त्वां(वँ) विमुक्तिदं(म) प्राप्य, न मुमुक्षेय बन्धनात् ॥ 57 ॥

मी खरोखरच भगवंतांच्या मायेने पूर्णपणे फसले गेले. कारण आपल्यासारखा मुक्ति प्रदान करणारा पती प्राप्त होऊन सुद्धा मी संसारबंधनातून सुटण्याची इच्छा केली नाही."

इति* श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहं(म)स्यां(म) सं(म)हितायां(न)

तृतीयस्कन्धे कापिलेयोपाख्याने त्रयोविं(म)शोऽध्यायः ॥

ॐ पूर्णमदः(फ) पूर्णमिदं(म)पूर्णात्पूर्णमुदच्यते

पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते ॥

ॐ शान्तिः(श)शान्तिः(श)शान्तिः ॥